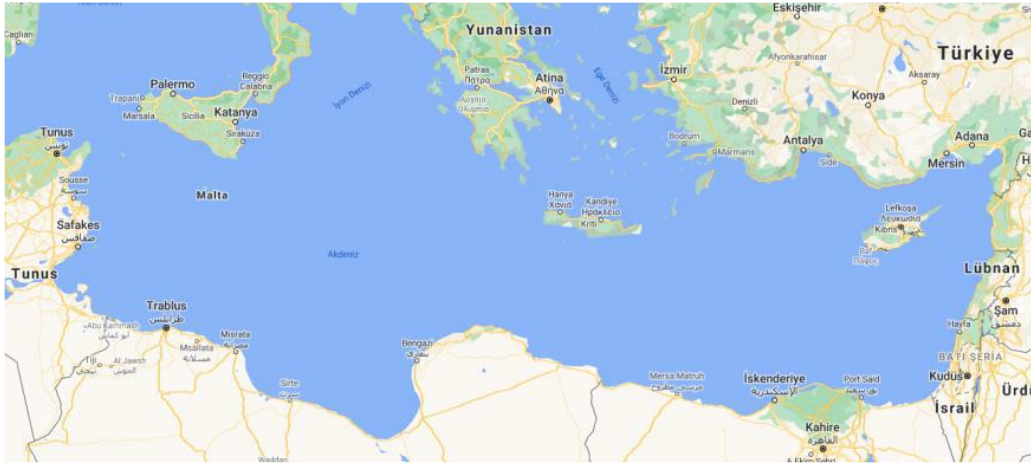

Giriş

Akdeniz bölgesi tarih boyunca birçok medeniyet tarafından oldukça önemsenen bir bölge olmuştur. Bunun sebebi tarihin ilk dönemlerinde tarıma elverişli topraklara sahip bir bölge olması ve sonrasında ticaret için önemli görülen yollara yakın olmasıdır. Denizler arası ticaretin başlamasıyla ülkelerin denizaşırı devletlere ulaşımını Akdeniz üzerinden yapması bölgenin önemini arttıran bir diğer faktör olarak görülmüştür. Ancak teknolojinin ilerlemesi, doğal kaynakların tüm Dünya için önemli bir hale gelmeye başlamasıyla özellikle Doğu Akdeniz'in önemi daha çok arttı. Konum açısından Doğu Akdeniz Bölgesi'nin, Tunus'taki Bon Burnu ile İtalya'ya bağlı Sicilya Adası'nın batıya uzanan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusundaki bölgeyi ifade ettiği konusunda genel bir uzlaşma vardır. Bu duruma göre, Doğu Akdeniz; Tunus, Libya, Mısır, Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Slovenya ve İtalya'ya kıyılıları vardır (Yaycı, 2012).

Aynı zamanda Adriyatik Denizi, İyon Denizi ve Ege Denizi gibi alt coğrafi bölümleri bulunan Doğu Akdeniz Havzası, Çanakkale Boğazı aracılığıyla Marmara Denizi'ne, Süveyş Kanalı'yla da Kızıldeniz'e bağlanmaktadır (Özgen, 2013).

1969'da Mısır'ın Doğu Akdeniz'de doğalgaz keşfetmesi ile başlayan ve birçok bölgede yeni enerji rezervlerinin bulunması Doğu Akdeniz'i Dünya gündeminde üst sıralara taşımıştır (Yorulmaz,2019). Sonrasında yapılan araştırmalarda Doğu Akdeniz'de doğal kaynakların yoğunluğunun tespiti yapılmıştır. 2010'da ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (United States Geological Survey/USGS)'nin yayımladığı raporda, Suriye, Kıbrıs, Filistin/ İsrail, Lübnanarasında kalan ve Levant Havzası olarak bilinen Afrodit bölgesinde 3,45 trilyon metreküp doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğunun

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü.

tahmin edildiği belirtilmektedir. Aynı rapora göre Nil Delta Havzası'nda yaklaşık 6,3 trilyon metreküp doğalgaz, 6 milyar varil sıvı doğalgaz ve 1,8 milyar varil petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Kıbrıs Adası'nın çevresinde ise 8 milyar varillik bir petrol rezervi olduğu tespit edilmiştir. Girit Adası'nın güneydoğusunda ki Herodot olarak bilinen bölge ile Kıbrıs Adası etrafındaki bölgede de toplamda 3,5 trilyon metreküplük doğalgaz olduğu belirlenmiştir (İnsamer, 2020).

Tarihsel Arka Plan

Doğu Akdeniz bölgesi tarih boyunca çeşitli devletler tarafından elde edilmeye çalışılmıştır. Ancak özellikle uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti tarafından kontrol edilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinde Çukurova bölgesini ele geçirmesi, ardından Memlûk Devleti'ni ortadan kaldırarak Suriye ve Lübnan'ı fethetmesi ve Filistin ve Mısır'ın alınmasıyla Doğu Akdeniz'in çevresi Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bu süreçte Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi oldukça önemli bir duruma gelmiştir.

Bu sebeple II. Selim döneminde Kıbrıs Venedikliler'den alındı ve Doğu Akdeniz'de Osmanlı Devleti'nin üstünlüğü sağlanmış oldu (Sabah, 2020). 19. yüzyıla kadar süren Osmanlı hâkimiyetinden sonra Sanayi Devrimi sonrası güçlenen Batılı devletlerin sömürge arayışları önemli bir deniz alanı olan Doğu Akdeniz bölgesini de tehdit etmeye başlamıştır.

Bu sebepten dolayı özellikle İngiltere ve İtalya ile Doğu Akdeniz'de hâkimiyet mücadeleleri başlamıştır. Bu kapsamda, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Bozgunu) sonrasında imzalanan Ayastafanos Antlaşmasının koluşlarını hafifletmek için toplanan Berlin Kongresi'nde İngiltere Kıbrıs'ta üs elde etmiş, Trablusgarp'ı elde etmeye çalışan İtalya, 1911'de On İki Ada'yı işgal etmiştir. Aynı zamanda Balkanlar'da da durumunu korumaya çalışan Osmanlı Devleti, İtalya ile yaptığı Uşi Antlaşması ile On İki Ada'yı İtalya'ya rehin olarak bırakmış ve adaları Yunanistan'dan korumaya çalışmıştır. Aynı zamanda donanmasını güçlendiren Yunanistan Ege adalarını işgale başlamıştır. Ege adalarını ele geçiren Yunanistan bu süreçten sonra On İki Ada'yı da 'Ege adaları' olarak adlandırmaya başlamış, herhangi bir ayrıma gitmemiştir. I. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında On İki Ada konusu gerek gizli antlaşmalar gerekse uluslararası antlaşmalar ile İtalya ve Yunanistan arasında sorun olarak kalmıştır ve iki ülke de İngiltere'nin arabuluculuk yapmasını istemiştir. İngiltere'nin tavrı da özellikle İtalya'nın saldırgan ve yayılmacı tutumu nedeniyle Yunanistan'ın On İki Ada'yı elde etmesi yönündedir. Türkiye'nin Bağımsızlık Mücadelesi ve ardından gelen Lozan görüşmeleri esnasında, görüşmelere katılan Türkiye'yi temsil eden heyetin liderliği İsmet Paşa'ya verilmiştir. Ancak heyetin alacağı kararlar hususunda bir talimatname verilmiştir (Tağmat, 2018). Bu görüşmeler sonrasında oluşturulan Lozan Barış Antlaşmasında özellikle On İki Ada konusu fazla görüşülmeden maddelendirilmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nın 13. 14. ve 15. maddeleri adalar konusunu ele almaktadır. Bu bağlamda

Yunanistan’a bırakılan Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında deniz üssü kurulamayacağı, Yunan askeri uçaklarının Anadolu kıyısı topraklarda uçamayacağı, Türk Hükümeti’nin de bu adalar üzerinde askeri uçak uçuramayacağı ve Yunan ülkesindeki sayıya orantılı olmak kaydıyla jandarma ve polis kuvvetlerinin bu adada bulunabileceği kararlaştırılmıştır.

Türkiye’ye kalan İmroz ve Bozcaada’da halkların güvenliğinin Türkiye tarafından sağlanacağına karar verilmiştir. Türkiye; İstanköy, Simi, Lipsos, Patmos, Leros, Kalimnos, Miziroz, Piskopis, Kazos, Skarpanto, Kalki, Rodos ve Stampalia adaları ve bu adalara bağlı adacıklar ile Meis Adası üzerindeki bütün hak ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçmektedir (Kaya, 2013).

Doğu Akdeniz’de özellikle On İki Ada konusu dışında, bölge devletleri tarafından sorun olan bir diğer konu Kıbrıs’ın durumudur. Kıbrıs Adası Osmanlılar tarafından II. Selim döneminde fethedilmiştir (1571). Akdeniz’in Türk egemenliği altında uzunca bir süre kalmasından sonra İngiltere’nin Akdeniz için kilit noktaları elde etmeye çalışmıştır. Bu dönemde Rusya ile yaşadığı 93 Harbi’nden sonra Osmanlı Devleti İngiltere ile yaptığı ittifak sonrası Kıbrıs’ı geçici bir süreliğine İngiltere’ye vermiş (1878) ve I. Dünya Savaşı esnasında İngiltere Kıbrıs’ı tamamen işgal etmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması’nın 20. ve 21. maddelerinde Kıbrıs’ın İngiltere’ye verildiği kabul edilmiştir (Kaya, 2013).

Yakın Geçmiş

Ancak Kıbrıs Adası’nda yoğun olarak Türk ve Rum nüfus yaşamaktadır. Bu durum sebebiyle özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra Rum nüfusun Yunanistan’a katılma talepleri artmıştır. Bu yüzden hem uluslararası alanda BM nezdinde Yunanistan’ın taleplerini iletmış hem de Rum

kesiminin adada Türklere yönelik eylemlerini arttırdıkları görülmüştür. Bu şiddet eylemleri sonucunda müzakere kararı alınmış ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın adada garantör olma statüleri başlamıştır. Aynı zamanda anayasa ile iki halka eşit haklar vererek 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak bu anayasa ile verilen hakları yeterli bulmayan Rum kesimi Yunanistan'ın desteğiyle Türklere yönelik olarak terör eylemlerinde bulunmuş, 1963'te yaşanan Kanlı Noel bu süreçte gerçekleşmiştir. 1974'te Yunanistan'dalı Albaylar cuntasından destek alan Nikos Sampson'un gerçekleştirdiği darbe neticesinde Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen son son bulmuş, Türkiye uluslararası ortamdaki çabalarının sonuçsuz kalması üzerine 20 Temmuz 1974'te adaya asker çıkarmıştır.

Bundan sonraki süreçte Türk kesimi ortak devlet olma konusunda ılımlı davranırken, genel anlamda süreci olumsuz devam ettiren taraf Rum kesimi ve garantör ülke olarak yer alan Yunanistan olmuştur. Bu gelişmeler 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasını zorunlu kılmıştır. BM nezdinde gerçekleştirilen iki toplumlu görüşmeler Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) tutumu nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Bu bağlamda Yunanistan'ın da tam desteğini alan Rum kesimi Yunanistan ile Ortak Savunma Doktrinini imzalamıştır. Bu süreçte, Kıbrıs'ta iki toplumlu federasyon modelini esas alan ve her iki toplumun oyuna sunulan Annan Planı (2004) GKRY tarafından reddedilmiştir.

GKRY'nin 2004'de AB üyesi statüsü kazanması onu KKTC ile uzlaşmaya zorlayan koşulları ortadan kaldırdığı gibi Yunanistan'a daha fazla yakınlaştırmıştır. Elbette ki bu durum Türk kesimi ve Türkiye tarafından kabul edilmemiş ve Rum kesiminin tek başına bütün Kıbrıs'ı temsil etmesinin söz konusu olmadığı uluslararası alanda anlatılmaya çalışılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Doğu Akdeniz'de Egemenlik Mücadelesi

Bütün bu olaylar incelendiğinde Doğu Akdeniz'de egemenlik mücadelelerinin özellikle Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında olduğu düşünülebilir. Ancak hem denizler arası ulaşım hem de son dönemlerde keşfedilen doğal kaynaklar itibarıyla bölgeye komşu olmayan devletler için de Doğu Akdeniz'in önemi görülmektedir. Bu durum ABD'nin bölgeye yakın kurduğu üslerde yada uçak gemisi gruplarını Akdeniz'de dolaştırmasında, Fransa'nın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile yaptığı askeri işbirliği antlaşmasında, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de üs sahibi olma çabalarında görülebilir (Yaycı, 2020).

Doğu Akdeniz'de egemenliğin paylaşılması sorunsalında kavramsal olarak karşımıza genelde Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramı çıkmaktadır. Uluslararası hukukta kullanılan MEB kavramı, kara sularının başlangıcından itibaren 200 deniz milini aşmayacak şekilde, devletlerin ilan ya da anlaşma yoluyla sahip olduğu, bu alanlarda denizaltı ve deniz üstü kaynakların araştırılıp kullanabildiği alanları ifade etmektedir (İnsamer, 2020).

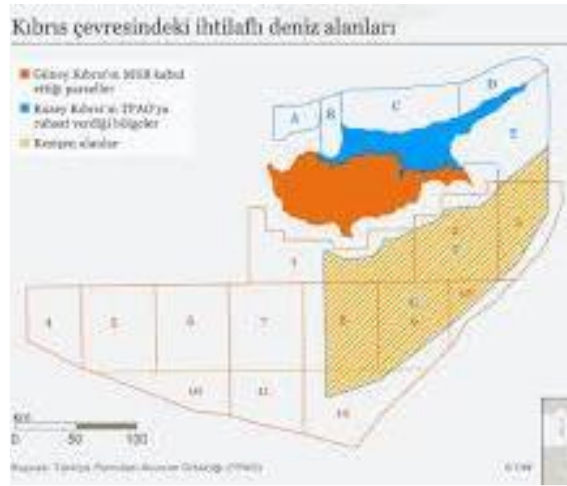
Doğu Akdeniz’deki günümüze kadar yaşanan durum incelendiğinde aslında Türkiye’nin ve KKTC’nin yeterli hamlelerde bulunmadığı ve herhangi bir MEB ilanında bulunmadığı görülmektedir. Buna karşın GKRY; Mısır, Lübnan ve İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşması imzaladığı ve aynı zamanda MEB ilanında bulunarak bu ilanını BM’de 2004 yılında bildirmiştir.

Sonrasında GKRY 2007 tari-hinde Kıbrıs Adası'nın Güney kısmında 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan ederek bu sahaları ihale etmiş ve ihale edilen sahalardan 12 numaralı sahaya ait haklar ABD'nin Noble Energy Şirketi tarafından alınmıştır. Yunanistan'ın bölgedeki iddiasını koruma yolu da; Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattını esas alarak ortay hatta dayalı deniz yetki alanı sınırlandırması yapmaktır. Bu amaçla, Libya ve Mısır'la yapmak istemiş, ancak sonuçsuz kalmıştır. Aslında bahsedilen bu adalar Yunan ana karası ile Anadolu kıyıları arasında çizilen ortay hatta bakarak "Ters Taraf"ta yer alan adalar olduklarından, sınırlandırma konusunda kıyı oluşturamaz ve karasuları dışında kıta sahanlığına sahip olamaz.

Diğer taraftan Suriye 2003'de Suriye, Karasularında Ulusal Egemenliğinin Belirlenmesine ilişkin bir yasayı onaylamıştır. (Yaycı, 2012) Bu bağlamda da çalışmalarına başlamıştır. İsrail de GKRY ile anlaşma imzalamasına müteakip olarak 2011 yılında ilan ettiği MEB ilanını BM'de bildirmiştir. Aynı zamanda Filistin ile yaşadığı sorunları gerekçe göstererek uluslararası hukuka aykırı biçimde özellikle Gazze Şeridi'nde arama projelerine başlamıştır. Lübnan ise; 2010'da denizde petrol ve doğalgaz rezervlerinin araştırılmasıyla ilgili kanunu onaylamıştır. Ayrıca, MEB ilanını BM'de 19 Ekim 2010'da bildirmiştir (Yaycı, 2012). Türkiye tarafından Doğu Akdeniz MEB sınırlandırılması 3 bölge olarak değerlendirilmektedir: İlk bölge, Türkiye, Suriye ve KKTC'nin kıyılarına ait bölge, ikinci olarak Türkiye ve KKTC'nin kıyılarına ait bölge ve son olarak da Türkiye, KKTC, Yunanistan, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin kıyılarına ait bölgedir. Türkiye bu bölge sınırlamasına göre KKTC ile 21 Eylül 2011'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması imzalanmıştır. Bunun sonucunda Türkiye Bakanlar Kurulu'nun verdiği ruhsat çerçevesinde Piri Reis Gemisi, KKTC adına sismik petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerine başlamıştır (İnsamer, 2020). Bütün yapılan MEB ilanları ve antlaşmalar sonucunda bölgede çeşitli krizler yaşanmış ve sonuç olarak ülkeler arasında ittifaklar başlamıştır. Genellikle Türkiye'nin dışında kaldığı bu ittifaklar sonucunda East - Med ve Vasilikos gibi projeler düşünülmüştür. Ancak bölgedeki tüm ülkelerin tam anlamıyla bir çözümde anlaşamaması ve Rusya, Çin, ABD ve AB gibi aktörlerin de bölgeye ilgileri nedeniyle Doğu Akdeniz çıkarların çatıştığı bir bölge olmaya devam etmiştir. Özellikle son yıllarda yapılan gerek yapılan antlaşmalar gerekse ortak askeri tatbikatlar ABD ve AB ülkelerinin, taraf olan Yunanistan, İsrail

ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimini destekledikleri görülmektedir. (Yorulmaz, 2019) Aynı şekilde son dönemlerde oldukça önem kazanan Doğu Akdeniz konusunda ittifaklar daha farklı bir hal almaya başlamıştır. Aktif olarak Mısır ve Fransa da Yunanistan, İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin yanında taraf almıştır. Aynı zamanda Mısır, Yunanistan, GKRY, Ürdün, İtalya, İsrail'in katılımıyla 16 Ocak 2019'da Doğu Akdeniz Gaz Forumu kurulmuştur (TRT, 2020). Türkiye de bu süreçte askeri ve diplomatik alanda elini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu amaçla Mavi Vatan kavramına vurgu yapan Türkiye, Kasım 2019'da Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması imzalamıştır ve bu antlaşmayla Yunanistan'ın tezinde bahsi geçen bölgeleri de kendi alanı olarak ifade etmiştir (BBC,2020). Ardından Türkiye bu bölgede Navtex ilan ederek Oruç Reis gemisini sismik araştırmalar yapmak üzere bölgeye göndermiş ve Yunanistan'ın savaş gemileri göndermesi üzerine Oruç Reis'i korumaya almıştır (Habertürk, 2020). Bölgede askeri açıdan da krizin tırmanması üzerine AB nezdinde özellikle Almanya'nın çabalarıyla bölgedeki en köklü sorunlara sahip iki devlet olan Türkiye ve Yunanistan'ın sorunların çözümü için bir araya getirilmesi konuşulmuş, bu açıdan da özellikle tarih boyunca olumlu taraf olan Türkiye yine çözüm için ortak noktalarda buluşmaya hazır olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak tarih boyunca her zaman elde edilmeye çalışılan bölge teknolojik olanakların artması ve doğal kaynakların bulunmasıyla daha da önem kazanmıştır. Devletler ikili antlaşmalar yoluyla hak arama yoluna gitmeye çalışmışlardır. Ancak şu an için tarafların tavırlarından dolayı sorunun yakın bir zamanda çözüme ulaşması pek mümkün görünmemektedir.

Kaynakça

- Kaya, İ. (2016), Uluslararası Hukukta Temel Belgeler, 3. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Akademik Orta Doğu, 8(1), 101-114.
- Tağmat, Ç.D. (2018), Trablusgarp Savaşından Lozan Antlaşmasına On İki Ada Konusunda (Gizli) Görüşmeler, Türkiye Mecmuası, c.28/1, 139-161.
- Yaycı, C. (2012), "Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye". Bilgesam, 4(6), ss. 1-70.
- Yorulmaz, R. (2019). Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz. Ortadoğu Analiz Dergisi, Ankara, Cilt:10, Sayı: 88, s.80.
- https://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html.

<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2019/07/21/dogu-akdenizin-hakimiyeti-icin-448-yil-once-kibrisi-fethettik>.

http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa.

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/israilden-dogu-akdeniz-gaz-forumuna-baenin-de-katilmasi-teklifi-518239.html>.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54057801>.

<https://www.haberturk.com/5-soruda-dogu-akdeniz-krizi-2801199>.